

оның жаңа жолдарын іздестіру, жетістіктеріне баға беру, қазіргі жағдайы мен әлеуетіне талдау жасап, даму үрдістері мен келешегіне саяси болжам жасау қажеттілігі туындайды.

Қазіргі таңда біздің қоғамда теледидар (эфирлік, кабельдік, спутниктік), баспа, радио, электронды почта, ұялы байланыс, Интернет еркін коммуникациялық кеңістікке айналды. Бұның бәрі негізі ақпарат болып табылатын қоғам құрғанымызды айғақтайды.

Қазақстан әлемдік өркениет көшінен қалмай, жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияларды игеріп, оны саяси жүйе мен жалпы қоғам өмірінде кеңінен қолданса ақпараттық ғасырдағы тұрақты даму жолына түспек. Халықтың ақпараттануы мемлекет үшін қауіпті болмайды, керсінше егер уақытылы және толыққанды болса пайдалы, игілікті болады. Ең бастысы, ақпараттық қоғамдағы тиімді басқару - толығымен ақпаратқа ие болу мен оны сараптау сапасына тікелей байланысты екенін ұмытпауымыз керек. Бүгінгі таңда ақпаратқа негізделген қоғамда басқару мәселесі өз

өзектілігін жойған жоқ және ол болашақта жаңаша қарқын алуы мүмкін. Сол себепті бұл тақырыпты болашақта кеңінен зерттеудің маңыздылығы өте зор деген ойдамыз.

1. Тоффлер Э. *Метаморфозы власти*. – М., 2002.
2. Гуревич С.М. *Газета: вчера, сегодня, завтра*. – М., 2004. – 320 с.
3. Друкер П. *Эффективный управляющий*. – М., 2006.

***

В этой статье рассматриваются основные особенности процесса управления в ситуации информационного общества, когда развитие информационной политики наталкивает на необходимость решения новых проблем, без чего невозможно будущее общества.

***

In this article are considered the basic features of managerial process in a situation of an information society when development of informational policy leads to the necessity of solving many new problems without which it is impossible a stable future of society.

Қ. Бағашаров

ДІНИ ТӨЗІМДІЛІК ИДЕЯСЫНЫҢ ИСЛАМДЫҚ БАСТАУЛАРЫ

Дін социологиясы бойынша, діннің бөлшектеуші де, біріктіруші де қызметі барын еске алсақ, әлемдегі ірі конфессия өкілдерін ортақ ымыраға шақыратын діни төзімділік идеясы діннің біріктіруші мәніне көбірек қызмет ететінін көреміз. Осы орайда ХХІ ғасырда жаңаша екпін алып, жаңғыра түскен діни төзімділік идеясының исламдық бастауларына көз жүгірту бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі екені талассыз.

Діни төзімділіктің Исламдағы негіздерін саралау үшін тарихқа жүгінуге, қасиетті Құран аяттары мен хадистерді талдап, сондай-ақ Мұхаммед пайғамбар (с.а.с.) мен кейінгі әділетті халифалар бұны қалай іске асырғанына көз жүгіртуімізге тура келеді. Өйткені мұсылман қоғамы қай кезде де өзге дін өкілдерімен ортақ ымыраластықта қатарласа өмір сүріп келген.

Көктен түскен иләхи кітаптардың соңғысы Құран кәрім мына аяттарында адамдарды бір-бірімен аралас-құралас, таныс-біліс болуға шақыруда:

«Әй, адамдар! Біз сендерді бір ер мен әйелден жараттық. Бір-бірімен таныссын деп сендерді өзара ұлттар мен ұлыстарға бөлдік.

Күмәнсіз, Алланың қасында ең құрметтілерін Одан ең көп қорқатындарың» [1.4].

Жаратушының бұл әмірі адамзат баласын бір-бірін тосырқап жатсынбай, кез-келген жеке тұлғаны жеріне, нәсіліне, ұлтына, дініне қарамастан бір-бірімен жақын танысуға шақыруда. Жер бетіндегі өркениеттер мен мәдениет өкілдерінің бір-бірімен жақын араласуы, бір-бірінің дүниетанымымен санасуы, діни т.б. ерекшеліктерімен таныс болуы ол тек қана әлемде бейбітшіліктің орнауына алып келері сөзсіз.

Тағы бір аятта діни бөтен болған жағдайда да тіл табысуға шақырып, ортақ сенімде мәмілеге келу керектігі былай баяндалған:

«Былай де: Әй, кітап иелері! Келіндер, бәрімізге ортақ мына сөзге тоқталайық: Алладан басқаға құлшылық жасамайық. Оған ешкімді серік қоспайық. Ешкім Алладан өзгеге тәңір деп табынбасын» [1.4].

Анкабут сүресінің 46-аятында Алланың: «Кітап иелерімен ең көркем түрде, сыпайылықпен әдептілік сақтап пікір таласындар» деуі мұсылмандарды олармен үн қатысу кезінде сыпайыгершілікке, өзара түсіністікке, сыйла-

стыққа шақырып тұрғанын айқын аңғартады. «Анкабут» сүресінің 49-аятында да былай делінген: «Іштеріндегі зұлымдық жасағандарынан басқа кітап иелерімен көркем түрде пікір таласындар. Оларға: «Бізге түсірілгенге де, сендерге түсірілгенге де иман келтірдік. Және біздің Құдайымыз да сендердің Құдайларың да біреу-ақ. Біз Оған мойынсұнғандармыз» дедер».

Міне, Құранның дәріптеп отырған әдісі осы. Пікір талас өрбіту кезінде сыпайыгершіліктен аспау Исламда ізгілік этикасы болып табылады.

Мұхаммед пайғамбар (с.а.с.) өз өмірінде Құранның әмірлерін қалтқысыз орындап, кітап иелерімен жылы қарым-қатынаста болуға тырысқан. Христиандармен диалогы алғаш рет уахи келгенде-ақ басталған. Өйткені оның пайғамбарлығын растаған Уарақа ибн Нәуфәл Инжілге қанық білімді христиан еді.

Пайғамбарлықтың үшінші жылында Византия Ираннан жеңіліс тапқанда, мұсылмандар бұған іштей қайғырған да болатын. Тіпті бұл жөнінде аят та түскен.

Өзге дін өкілдеріне жасалған кеңпейілдіктің үлгілерін Мұхаммед пайғамбардың (с.а.с.) жеке өмірінен көптеп кездестіреміз. Айталық, бір жолы бір еврейдің табытын көтеріп бара жатқан топты көргенде, дереу орнынан түрегеліп құрмет көрсетеді. Жанындағылар оның мұсылман еместігін ескерткенде, Алланың елшісі «Кім болса да адам емес пе?» деп ойлы жауап қатқан.

Ислам діні келген алғашқы уақыттарда өзге дін өкілдері бұны жылы қабылдамағаны тарихтан белгілі. Ата-бабалары табынып келген пұттардан бас тартқаны үшін мүшріктер алғашқы мұсылмандарға көп қысым жасаған. Қинап өлтіріп тастауға дейін асқынған бұл қысымнан мұсылмандар қатты зардап шеккен кезінде, Мұхаммед пайғамбар (с.а.с.) сахабаларына көршілес Эфиопияға көшуге кеңес берген. Өйткені Эфиопия патшасы Ашама ибн Әбжар христиандықты ұстанатын еді. Мұсылмандардың сол уақыттарда басқа сенімдегілерден емес христиан елден пана табуы расында да тарихи тұрғыдан өте маңызды. Өйткені кейінгі ғасырларда христиандардың да мұсылмандардан әділеттілік көрген оқиғалары жиі кездеседі. Эфиопияны таңдауын Мұхаммед пайғамбар (с.а.с.) былай түсіндірген:

«Хабашистанды сағалағандарыңды жөн көрем. Неге десендер, ол жақтың патшасы қарамағындағыларға зұлымдық жасамайды. Ол жақта әділеттілік үстемдік құрған. Алла сендерге бір жол көрсеткенше сол аймақта бола тұрындар» [2.10].

Еврей ұлтынан Абдуллаһ ибн Үбәй ибн Сәлүл мұсылмандарға дұшпандықта тым шектен шыққандардың бірі еді. Алайда екіжүзді

Ибн Сәлүл қанша қастық пиғылдан бас тартпай кетсе де, Алла елшісі ол қайтыс болғанда, өз шапанын шешіп беріп, сонымен жерлеткен. Тіпті әлгінің жаназа намазын да өзі бастап оқытқан. Хазірет Омар оның көзі тірісінде мұсылмандарға жасаған жамандықтарын тізбелеп айтып бұны қанша жатырқап, жақамаса да Пайғамбарымыз «Алла бұл істе таңдау еркін өзіме қалдырды. Қаласам жетпістен аса мәрте кешірім тілеймін» деп жауап қатады. Осы кезде «Тәуба» сүресінің сексен төртінші аяты түсіп, мынандай үкім беріледі:

«Олардан өлгендердің ешбірінің жаназа намазын оқыма. Қабірінің басына барып дұға тілеме!».

Бұл мысалдардан Мұхаммед пайғамбардың өзге дін өкілдеріне адам болғаны үшін-ақ құрмет көрсетуге, кешірім етуге лайық деп білгенін көреміз. Бұл түсінік әрине Ислам дінінің түп негізінде жатқан кеңпейілдіктен бастау алуа.

Мәдинаға хижраттың алғашқы күндерінде болған оқиға да мұсылмандардың өзге дін өкілдеріне қандай жақындық танытқанына дәлел.

Сол уақыттарда еврейлердің ораза ұстап жүргенін көрген Мұхаммед пайғамбар (с.а.с.) оның себебін сұрастырғанда, «Осы күні Мұса пайғамбар перғауынның зұлымдығынан құтылған. Мұса пайғамбар осы күнді ораза ұстаған» деген жауап естиді. Сонда Мұхаммед пайғамбар (с.а.с.) «Сендерге қарағанда Мұсаған біз анағұрлым жақынырақпыз» деп, мұсылмандарға да сол күні ауыз бекітуді бұйырған. Ол ораза «Ашура» деп аталады [3.3].

Исламдағы діни төзімділік алғаш рет Мәдина құжатында да көрініс тапты. Аталмыш құжаттың жиырма бесінші бабында мынандай үкім жазылған: «Еврейлердің діні өздеріне, мүминдердікі өздеріне». Бұл бап Мәдинадағы әрбір дін өкіліне наным-сенім еркіндігі берілгенін ұқтыруда. Яғни еврейлерге өз дінін, ал мүминдерге өз дінін ұстануына жол ашылған [3.9]. Бір қызығы, құжат заңдық күшіне еніп, еврейлер Мәдинадан ығыстырылғанға дейінгі аралықта еврейлерге мұсылмандыққа өту жөнінде ешқандай діни қысым жасалмағаны анықталған.

Мына бір мысал да ойымызға дәлел бола алады. Бәни Харис ибн Қағыб бастаған топқа Исламды үйретуді табыстап тұрып Мұхаммед пайғамбар жазбаша түрде берген кеңесте сол аймақтағы еврейлер мен христиандарды Ислам дініне күштеп кіргізуге қинамау керектігін баса ескерткен [3.6].

Жалпы діни төзімділік пен кеңпейілдікті негізге алған Ислам дінінде біреуді өз сеніміне күштеп кіргізу, қинау атымен болмаған.

Мұхаммед пайғамбардың өнегесіне басшылыққа алған мұсылмандар қай кезде де қасиетті Кітап иелеріне зор құрметпен қараған. Кітап иелерінен қыз алуға болатыны, солар құрмет тұтатын бүкіл пайғамбарларға құрметпен қарауға шақыруының өзі де Исламның басқа дін өкілдеріне қаншалықты ілтипатпен қарағанына дәлел.

Халифалар дәуірінде де мұсылмандарды паналаған өзге дін өкілдеріне ешқандай қысым жасалған жоқ, қайта олардың құқы әркез қорғалып отырды. Діни төзімділік дәстүрі үзілмеді. Осының әсерімен еврейлердің Абдуллаһ ибн Сәләм сияқты айтулы ғалымдары Исламды қабылдағаны белгілі.

Ислам қоғамында христиандарға және олардың шіркеулеріне құрметпен қаралды. Шіркеудегі түрлі мүсінді тастарға, мозаикаларға, суреттерге, арнайы мерекелерде тағатын айқыштарына, қабірлері мен жаназаларына құрмет көрсетілді. Мәселен, Синай тауындағы Синай монастырлығы III ғасырда салынған ғимарат. Ол христиан тарихында алғашқы шіркеулердің қатарында болғандықтан мұсылмандардың қолына өткенде мешітке айналдырылмаған. Тек қана мұсылмандардың нышаны ретінде бір бөлмесі ғана намаз оқуға әзірленген.

Стамбулдағы Аясофия мешіті де осының айғағы. Өлі күнге христиандардың шіркеуі ретінде тарихи естелік болып сақталған [4.8]. Бұндай үлгілерді бүкіл ислам әлемінен байқауға болатынын еске саламыз. Айталық, Дамаск мешітін кеңейту үшін Яхонна шіркеуіне сызат түсірген халифа әл-Уәлид ибн Абдулмәликтің қателігін халифа Омар ибн Абдулазиз түзеуге тырысқан [4.8].

Мұсылман билігіне қарасты төленетін салықтың өзі шамасы келетін еркектерден алынып, әйелдерден, балалардан, поптар мен мүмкіндігі жоқ науқас, соқыр, кедейлер мен құлдардан алынбағандығын христиан зерттеушілері зор құрметпен жазған [4.1].

Мұхаммед пайғамбар «Сендерге кітап иелерін, яғни христиан мен еврейлерді аманат етемін», – деп өсиет қалдырған.

Басқа бір хадисте «Кімде-кім кітап иелерін жәбірлесе, ақыретте мен оның дұшпанымын», – деп қатаң ескерткен.

Ендеше, өзге діндерді тілдеместен олармен ортақ тіл табысуға тырысу, ислам дінін оларға дұрыс жеткізу мұсылмандардың ең негізгі міндеті болмақ.

Қорыта келгенде, Ислам діні өзге дін өкілдерімен қатар өмір сүргенде бейбітшілікті, ымыраластықты, өзара татулық пен діни

төзімділікті негізге алуға үндейтінін көреміз. Жалпы алғанда әлемдік діндердің қай-қасысының да өзегінде ұлтына, сеніміне, нәсіліне қарамастан адамды сүю, бір Жаратушыға сену, ізгілікті қағидаларды ұстану, діни төзімділік идеялары жатқаны анық. Бұл әлемге өзін дінаралық әрі мәдениетаралық татулықты жақтайтын ел ретінде танылған Қазақстан республикасы үшін де аса маңызды. Елімізде мекендеп жатқан 70 пайыз мұсылман дінінің өкілдері үшін өзге дін өкілдерімен ынтымақ жарастырып, ұлттар татулығын сақтауда діндер тарихында кездескен діни төзімділіктің үлгілерін өнеге ету күн тәртібіндегі мәселе.

Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің II съезінде Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев мынадай бір мәнді сөз айтқан еді: “Жаратушы – жалғыз, дүние – ортақ, аспан асты – кең, ендеше, біз бір атаның баласы, бір ананың перзенті ретінде бір-бірімізбен береке-бірлік пен ынтымақта өмір сүруіміз керек”. Бұл идея дін өкілдері татулығын, дінаралық төзімділікті ту еткен Қазақ елі үшін ешқашан өзектілігін жоймайды деп білеміз.

1. Арнольд. С. *әд-Даутул илал Ислам. Арабшаға аударғандар: Хасан*

2. *Ибрахим Хасан және жолдастары. Б. 157. Кахира.*

3. *Бұхари, Әбу Абдуллаһ Мұхаммед ибн Исмайыл, Сахиһу Бұхари*

4. *Халифа Алтай, Құран кәрім: мағына және қазақша түсінігі*

5. *Дәуд Айдуз, Тарих боюнша динлерарасы диалог. Ышық йайынлары, 2005.*

6. *Ибн Хишам, әс-Сира, II*

7. *Мұслим, Әбу Хұсейін Мұслим Ибнул-Хажжәж, Сахиһу Мұслим*

8. *Левент Өзтүрк, Ислам топдунда христиандарға гөстерилен хошгөру өрнекleri, с. 2-3.*

9. *Сайғы ве хошгөру септозиуму, 15-18 майыс 2000 Чанаккале.*

10. *Хамидуллаһ, «Хазрети Пейгамбер гайримуслиmlere насыл давранды?» (Ауд: Суфи Сейф), Илим ве санат, 2, 7 сан, 1986.*

11. *Хамидуллаһ, Мухаммед Ислам пейгамбери, (Ауд: Салих Туг, Ирфан йайынлары, Стамбул, 1991, 1/117)*

12. <http://www.religions-congress.org>

***

В данной статье рассматриваются вопросы, касающиеся религиозной толерантности и ее важности в нашем обществе.

***

In this article the author deals with tolerance and religious dialogue. And about it's importance in our societe.